

Archeologienota met beperkte samenstelling Straatsburgdok-Noordkaai te Antwerpen

**ARCHEOLOGIE NOTA VAN DE DIENST ARCHEOLOGIE - STAD ANTWERPEN
Jef Vansweevelt en Daan Celis
21-12-2021**

Inhoud

1 Verslag van de resultaten: beschrijvend gedeelte	3
1.1 Administratieve gegevens projectgebied	3
1.2 Situering projectgebied	4
1.3 Aanleiding van het archeologisch onderzoek	7
1.4 Doelstellingen en methodiek van het bureauonderzoek	7
1.5 Lokalisatie en beschrijving van de relevante ingrepen	8
2 Assessmentrapport	10
2.1 Landschappelijke ligging en gekende terreinophogingen	10
2.2 Archeologische verwachting	12
2.3 Synthese bureauonderzoek	16
2.4 Potentieel op kennisvermeerdering	16
2.5 Afweging verder archeologisch onderzoek	16
2.6 Conclusie	16
3 Bibliografie	16
4 Overzicht van figuren en bijlagen	17

1 Verslag van de resultaten: beschrijvend gedeelte

1.1 Administratieve gegevens projectgebied

Administratieve gegevens project

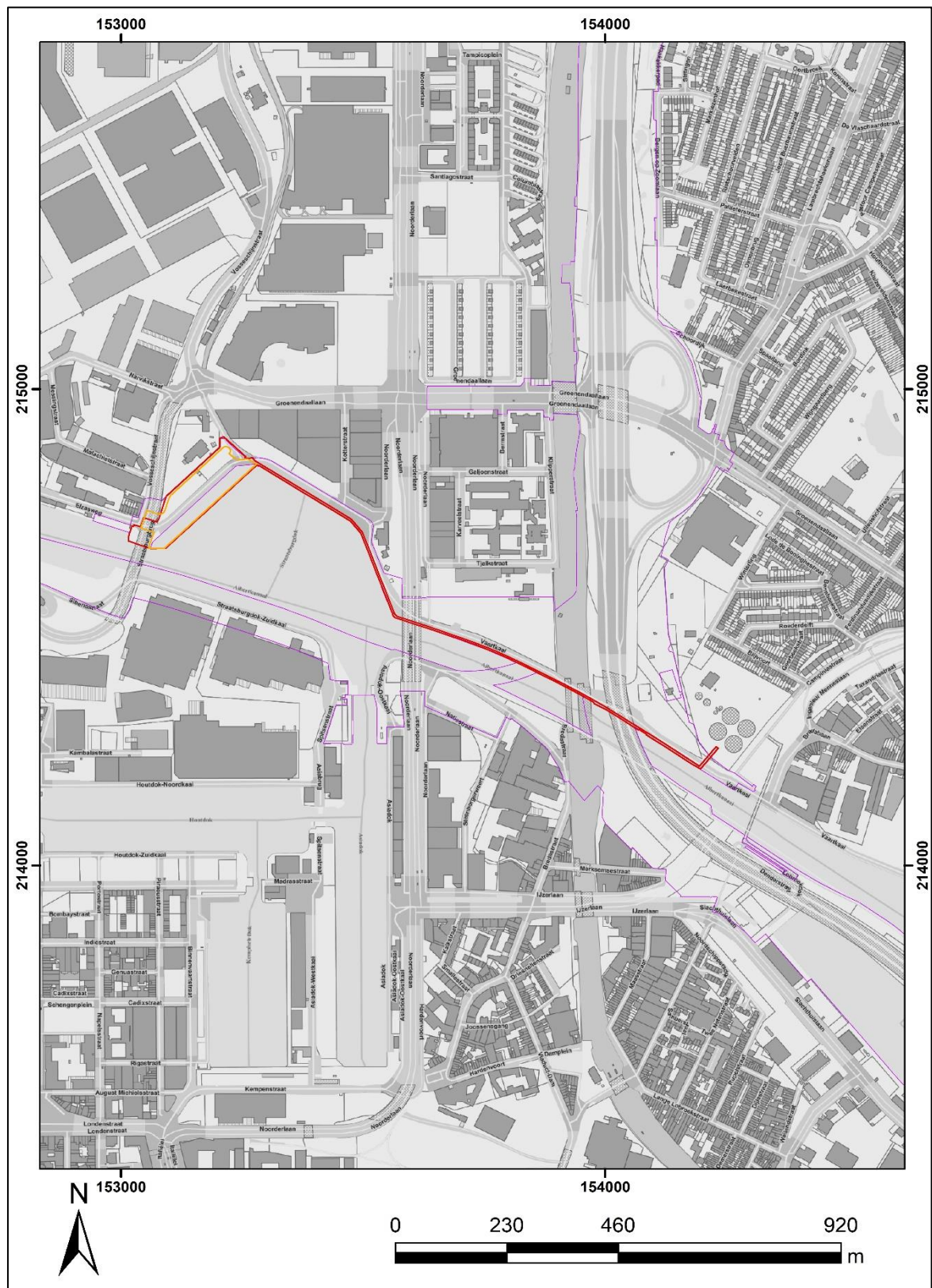
Naam onderzoek	Archeologienota met beperkte samenstelling. Straatsburgdok-Noordkaai te Antwerpen
Datum onderzoek	08-12-2021
Projectcode Onroerend Erfgoed Vlaanderen	2021H260
Erkende archeoloog	Jef Vansweevelt Erkenningsnummer: 2015/00080 Daan Celis Erkenningsnummer: 2015/00089
Auteur	Daan Celis, Jef Vansweevelt
Relevante termen thesauri	Evaluerend onderzoek, bureauonderzoek, assessment

Administratieve gegevens projectgebied

Provincie	Antwerpen
Gemeente	Antwerpen
Straat	Scheldelaan
Lambertcoördinaten ('bounding box')	NO-hoek X: 153 015,731 Y: 214 681,288 ZW-hoek X: 154 233,239 Y: 214 246,205
Kadastrale gegevens	Antwerpen afd. 7, sectie G, perceel 2057/2, 2057/3, 2057/5, 2115/4, 632/H6, openbaar domein en sectie C, 7/D
Oppervlakte projectgebied	Circa 2,6 ha (26 377 m ²).
Oppervlakte ingreep	Circa 4 000m ² + 5 000m ² in gebied waar geen archeologie te verwachten valt.

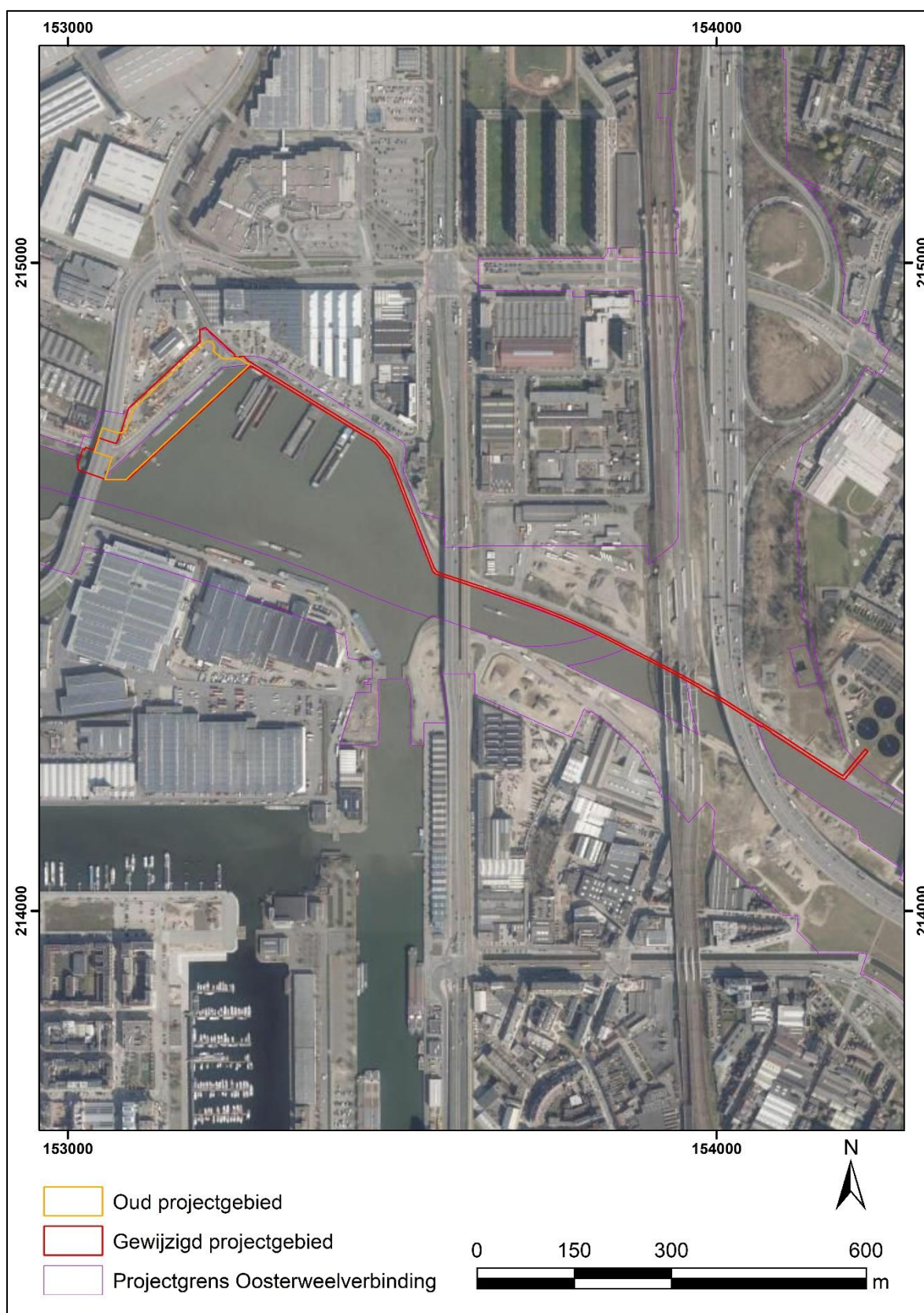

1.2 Situering projectgebied

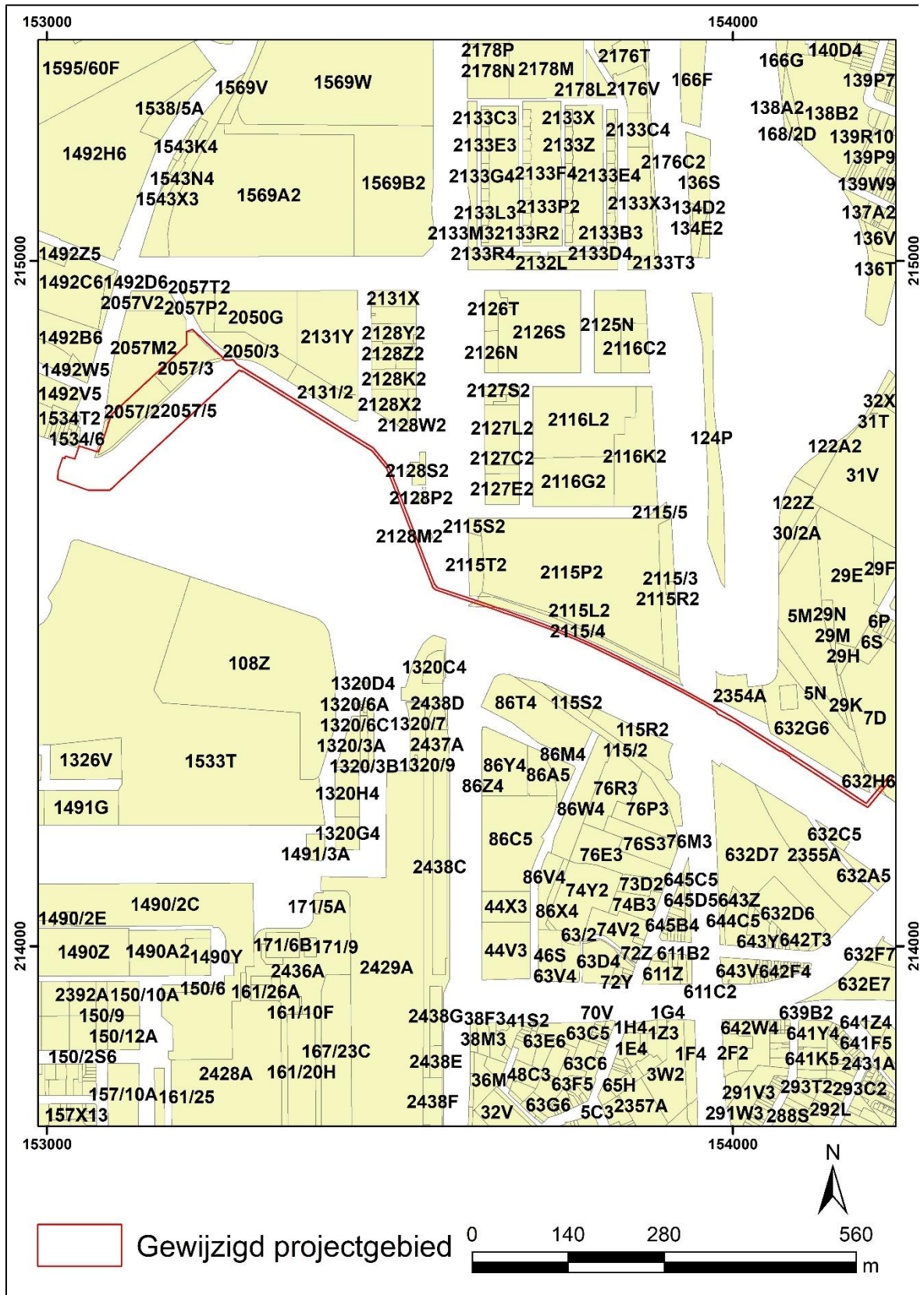

Figuur 1: Het GRB met het aangepaste projectgebied (rood), het oude projectgebied (oranje) en de grens van het Oosterweelproject (paars) (bron: Agiv/Lantis/stad Antwerpen dienst archeologie, aanmaak 08/12/2021).

Figuur 2: Luchtfoto 2020 met het projectgebied (bron: Agiv/Lantis/stad Antwerpen dienst archeologie, opmaak 08/12/2021).

1.3 Aanleiding van het archeologisch onderzoek

Deze archeologienota met beperkte samenstelling is opgesteld naar aanleiding van een wijziging in de plannen voor aanvraag tot een omgevingsvergunning voor de aanleg van een betoncentrale in het kader van de Oosterweelverbinding. Het nieuwe projectgebied is circa 2,6 ha groot. De nodige ingrepen beslaan in totaal circa 2 ha met nog eens 5000 m² in een zone waar geen archeologie te verwachten valt.

Ten opzichte van de oorspronkelijke archeologienota werd er door de aanvrager beslist om tevens een water-effluentleiding toe te voegen, die vertrekt vanuit het projectgebied richting het oosten tot aan Vaartkaai - Ijskelder. De ingrepen worden hieronder aan de oorspronkelijke archeologienota toegevoegd.

De archeologienota, met ID 19 828¹ werd ingediend door de dienst archeologie van de stad Antwerpen en waarvan akte op 09/09/2021. De onderstaande versie is een herwerking van deze archeologienota.

Conform het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 5.4.1 dient er bij de aanvraag van een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen een archeologienota toegevoegd worden wanneer *“de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen volledig gelegen zijn buiten archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones”*. Het projectgebied ligt niet in een archeologische zone en de geplande ingrepen overschrijden deze oppervlakten. Het projectgebied is deels gelegen in woongebied.

De wijzigingen doorgevoerd vanaf 1 april 2019 in de Code van Goede Praktijk versie 4.0 houden onder andere in dat een archeologienota met een beperkte samenstelling opgesteld mag worden *“Indien de confrontatie tussen de toekomstige werken en een beperkt aantal doorslaggevende aspecten uit de beschrijving van de landschappelijke ligging van het onderzochte gebied, de historische beschrijving, of de bespreking van het onderzochte gebied in zijn archeologische kader aantoont dat:*

1° met hoge waarschijnlijkheid geen archeologisch erfgoed aanwezig is op het onderzochte terrein, of;

2° de toekomstige werken met hoge waarschijnlijkheid geen verstoring zullen veroorzaken aan het eventueel aanwezige archeologische erfgoed, of;

3° verder onderzoek van het terrein in het kader van de toekomstige werken met hoge waarschijnlijkheid niet zou leiden tot nuttige kenniswinst;” (Code van Goede Praktijk versie 4.0, p.108)

Voor onderhavig projectgebied kan met enkele doorslaggevende argumenten worden aangetoond dat verder onderzoek van het terrein in het kader van de toekomstige werken met hoge waarschijnlijkheid niet zou leiden tot nuttige kenniswinst. Daarom kan een archeologienota met beperkte samenstelling worden opgesteld.

1.4 Doelstellingen en methodiek van het bureauonderzoek

Tijdens het bureauonderzoek worden geplande bodemingrepen en hun impact op het bodemarchief geanalyseerd. Zoals vermeld in § 1.3, dienen in deze nota met beperkte samenstelling de betrokken terreinen niet integraal onderzocht te worden.

Voor het project Oosterweelverbinding is een bekrachtigde archeologienota voorhanden (archeologienota ID 14944²). In de archeologienota voor de Oosterweelverbinding zijn alle

---

¹ Vansweevelt 2021 (<https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/19828>).

² Vansweevelt 2020.

archeologische en cultuurhistorische waarden in kaart gebracht die zich (mogelijk) binnen het projectgebied bevinden. In het bureauonderzoek van onderhavige archeologienota werden de relevante resultaten kort hernomen. Vervolgens werd de impact nagegaan van de geplande bodemingrepen op de archeologische waarden. Relevante kaarten en figuren zijn afgebeeld in deze archeologienota.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke bodemingrepen zijn gepland in het projectgebied?
- Wat is de bodemopbouw in het projectgebied?
- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Welke impact hebben de geplande ingrepen op eventueel aanwezige archeologische waarden in het projectgebied?
- Is verder archeologisch onderzoek naar aanleiding van de geplande ingrepen in het projectgebied zinvol?

Het gebied is heden reeds verhaard en doet dienst als stockageruimte van containers en vrachtwagens.

1.5 Lokalisatie en beschrijving van de relevante ingrepen

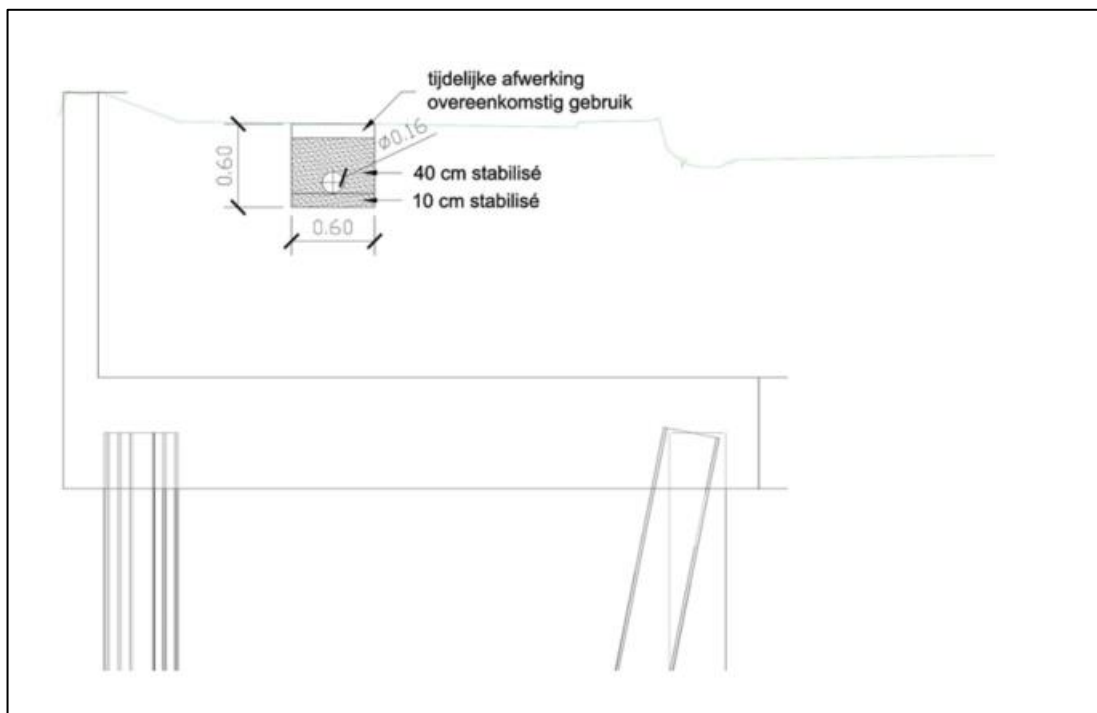
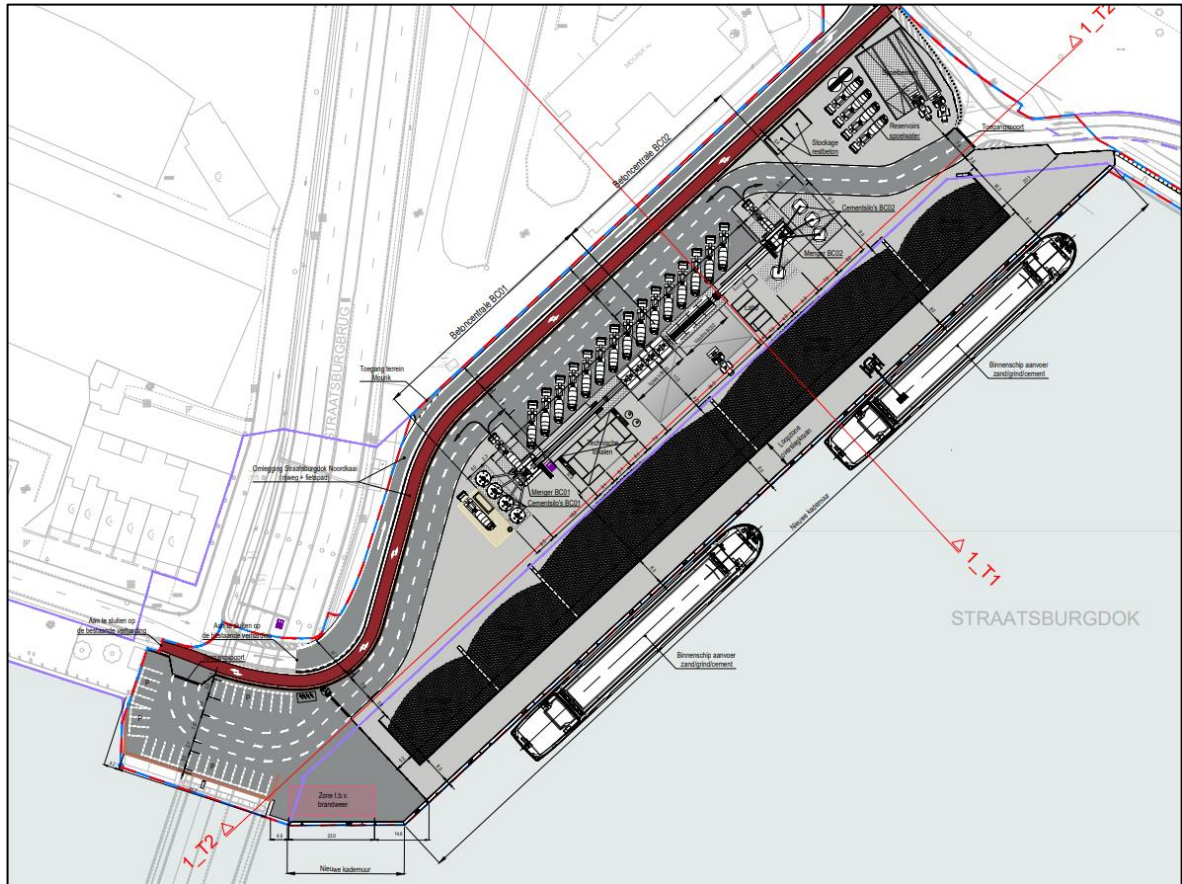
In het kader van het Oosterweelproject zal een betoncentrale worden aangelegd aan het Straatburgdok, bijkomend wordt een effluentleiding gegraven (figuur 4-5, bijlage 3). Naast de eigenlijke betoncentrale wordt een deel van het dok gedempt om ruimte te winnen. Dit gebeurt door het intrillen van damplanken in het dok en het maken van een nieuwe kaaimuur met diagonale ankers. De zone tussen de nieuwe kaaimuur en de bestaande kaaimuur wordt vervolgens opgevuld met zand (landwinning van meer dan 5000 m²). Aangezien het dok door het agentschap Ontroerend Erfgoed is aangeduid als gebied waar geen archeologie te verwachten valt, worden deze ingrepen verder buiten beschouwing gelaten.

Volgende ingrepen zijn buiten het dok gepland:

1. Plaatsen van paalfunderingen voor het monteren van de cementsilo's + betonfundering van de installatie en lokalen voor labo's. Geschatte gezamenlijke oppervlakte van de diverse installaties: circa 750m². De diepte van de ingrepen is niet exact gekend. De paalfunderingen zullen mogelijk diep reiken (enkele meters) maar beslaan een zeer beperkte oppervlakte (enkele 10-tallen m² verspreid over het terrein).
2. Maken van een bassin t.b.v. recyclage spoelwaters. Afmetingen bassin voor recycling: circa 10.3m breed x 20.3m lang en circa 1.50m diep. Geschatte totale oppervlakte: 232m².
3. Verleggen van de Elzasweg/Straatburgdok Noordkaai met koffer van +/- 80 cm diep. Nieuwe wegtracé van circa 1.800 m² (met aanpassingen waar nodig met aansluiting op bestaand wegennet). Hierbij zal tevens een fietspad aangelegd worden.
4. Het aanleggen van een twee kantoorgebouwen, ondiep gefundeerd, met een oppervlakte van ca. 75m²;
5. Uitgraven nieuwe effluentleiding van 60 cm breed en ca. 60cm diep over een lengte van ca. 1.300m, parallel aan de kade van het dok en het Albertkanaal. Dit komt neer op ca. 1 300 m².

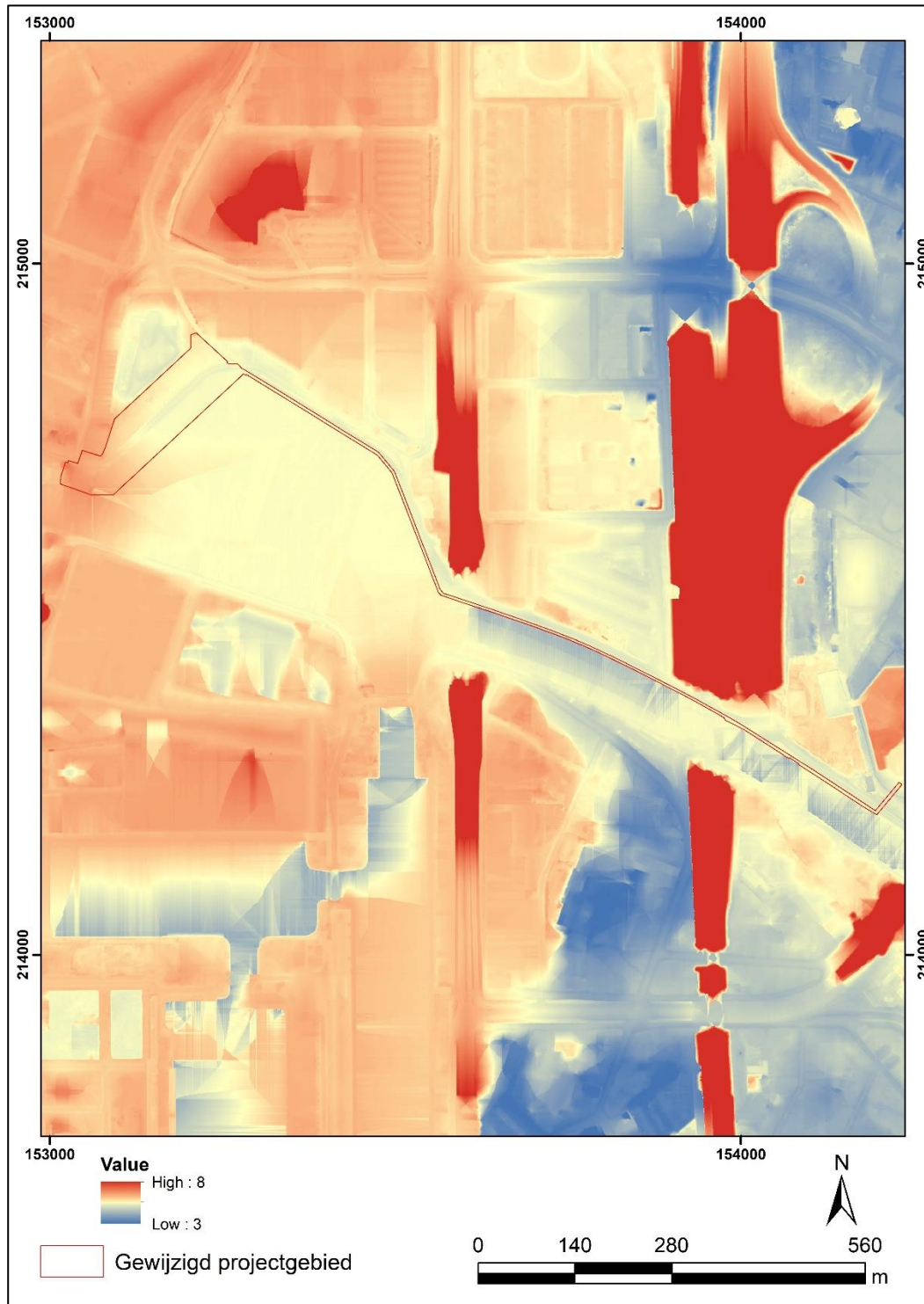
De totale oppervlakte van deze ingrepen wordt geschat op ca. 9 100m².

2 Assessmentrapport

2.1 Landschappelijke ligging en gekende terreinophogingen

Figuur 6: DTM met aanduiding van het projectgebied (bron: www.geopunt.be, stad Antwerpen dienst archeologie, opmaak 08/12/2021).

Voor een uitgebreide bespreking van het reliëf en de bodem in en rond het projectgebied wordt verwezen naar de archeologienota voor de Oosterweelverbinding. Hier wordt alleen een kort

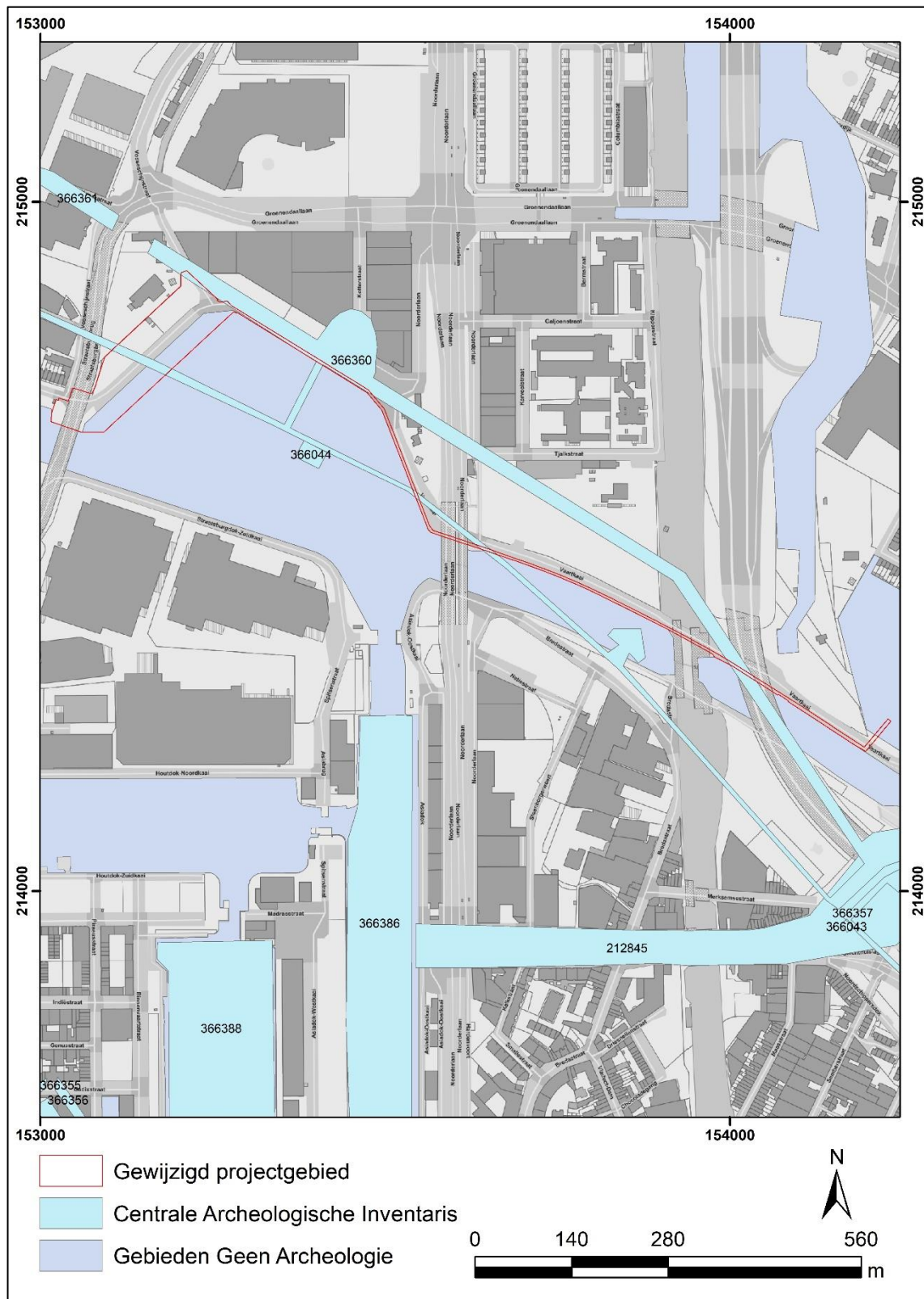
overzicht gegeven van de bevindingen. Voor het reliëf is het Digitaal HoogteModel geraadpleegd (figuur 6). Oorspronkelijk ligt het projectgebied in de Scheldepolders, maar van dit vroegere landschap is nagenoeg niets bewaard. Het huidige reliëf is volledig bepaald door ophogingen uit de 20ste eeuw, de havendokken en andere infrastructuur. Het originele polderniveau is gedeeltelijk bewaard ten oosten van de ring/E19, zichtbaar als donkerblauwe zone rechts op figuur . Op basis van het terreinmodel en gegevens uit andere delen van de Scheldevallei is het aannemelijk dat het oorspronkelijke maaiveld in het projectgebied rond de 2 à 3m TAW lag. Topografische kaarten uit de 19de eeuw bewijzen dit gegeven van 2,24 m tot 3,04 m³. Het huidige oppervlak in het projectgebied ligt echter tussen 5,4 m TAW in het oosten en 6,5 m TAW in het westen. Het gehele tracé van de effluentleiding ligt op een TAW-hoogte van ca. 5,20 m. Hieruit valt af te leiden dat het opgebrachte pakket minimaal 2,4m dik is in het projectgebied.

---

³ Conform een concordantietabel en er vanuit gaande dat de metingen genomen zijn conform het punt 'Nul D' of NKD (Nul Krijgsdepot) kan er vanuit gegaan worden dat deze hoogtes een -10 of +10 cm verschil vertonen met de huidige TAW-metingen. Het 'Nul D' of 'Nul Krijgsdepot' is het grote landelijke nivellement of referentievlak waartegen toenmalige hoogte tussen 1840-1879 werden genomen (Vereycken et al 2015).

2.2 Archeologische verwachting

Figuur 7: Het projectgebied met de gegevens uit het Geoportaal (bron: Geoportaal onroerend erfgoed, Lantis, stad Antwerpen dienst archeologie, opmaak 08/12/2021).

Uit de gegevens van de archeologienota voor de Oosterweelverbinding blijkt dat het projectgebied overlapt met de hoofdgracht en wallen van de voormalige Brialmontomwalling. Deze is ook in het Geoportaal aangeduid als CAI-locatie 366 360 en 366 361 (figuur 8). In het uitgegraven dok bevindt zich CAI 366 044, de Ekerse Poort. De omwalling, gebouwd tussen 1860 en 1864, bestond uit massieve bakstenen muren, poorten, caponnières en aarden wallen (figuur 8). De gehele vesting stond toen bekend als de Grote Omwalling en moest Antwerpen als 'National Reduit van België' beschermen tegen vijandige aanvallen. Uit historische gegevens en terreinwaarnemingen is geweten dat de bovenste grachtlagen doorgaans bestaan uit materiaal dat vanaf de vroege 20ste eeuw tot en met de jaren 1960 in de gracht gedeponeerd is. De omwalling was echter maar een kort leven beschoren. Na 80 jaar begon men reeds met de afbraak van het noordelijke gedeelte en werd gestart met het dynamiteren. Verschillende foto's uit het archief geven de werkwijze van de sloop aan. Aarden wallen werden afgegraven en muren werden opgeblazen aan de hand van geboorde holtes in de muurkern. Meestal is het materiaal van de wallen mee gebruikt om de grachten te dempen (en eventueel reeds een deel van het gebied op te hogen). Opgaand muurwerk wordt daarom niet meer verwacht boven het toenmalige maaiveld. Zowel voor de Brialmontomwalling als eventuele andere archeologische resten geldt dat deze niet voorkomen boven het voormalige maaiveld van de polders (circa 2,5 á 3m TAW).

Naast de archeologienota voor het Oosterweelproject (ID 14944) overlapt het projectgebied met archeologienota ID 4628 (Govaerts 2017). De gegevens uit deze archeologienota stroken volledig met het hier gegeven overzicht.

Figuur 8: Fotoreeks aangaande de afbraak van de Brialmontomwalling uit, ongedateerd (bron: stad Antwerpen dienst archeologie en FelixArchief, inventarisnummer FOTO#36236, FOTO#36244, FOTO#36256, FOTO#36257, FOTO#36259, FOTO#36266 en FOTO#63276, FOTO#36253, opmaak 08/12/2021).

2.3 Synthese bureauonderzoek

In het projectgebied is de bouw gepland van een betoncentrale, waarvoor onder andere ook de bestaande weg verlegd wordt en een effluentleiding wordt aangelegd. Andere werken bevinden zich in Gebieden Geen Archeologie en betreft het indammen van planken en aanbrengen van trekankers.

Op basis van bodemkundige gegevens blijkt dat het opgebracht pakket in het projectgebied minimaal 2,4m dik is en de aanwezige Brialmontomwalling tot op het toenmalige maaiveld werd afgebroken. Dit betekent dat ingrepen tot circa 2 m onder het huidige oppervlak zeker geen archeologisch resten zullen verstoren. Voor de geplande ingrepen zullen alleen de paalfunderingen voor de betoncentrale mogelijk dieper reiken. Deze paalfunderingen beslaan echter een zeer beperkte, niet-aaneengesloten oppervlakte.

2.4 Potentieel op kennisvermeerdering

De geplande ingrepen zullen slechts lokaal en heel beperkt diepe bodemverstoringen veroorzaken (cfr. paalfunderingen). Het tracé van het dok bevindt zich in GGA (Gebieden Geen Archeologie), het tracé van de effluentleiding wordt tot slechts 0,60cm gegraven en reikt niet tot aan de oorspronkelijke ondergrond waarin funderingen van de Brialmontomwalling te verwachten zijn. Er wordt daarom geen kenniswinst verwacht bij archeologisch onderzoek in het kader van deze werken.

2.5 Afweging verder archeologisch onderzoek

Verder archeologisch onderzoek dat zich beperkt tot de verstoringen van de geplande ingrepen zal geen kenniswinst opleveren. Daarom is voor deze ingrepen verder archeologisch onderzoek niet zinvol.

2.6 Conclusie

Voor de vergunningaanvraag van geplande werken in het projectgebied werd, conform de geldende regelgeving, een archeologienota opgesteld. Na analyse van de geplande bodemingrepen en beschikbare gegevens, een archeologienota met beperkte samenstelling opgemaakt. Hieruit blijkt dat verder archeologisch onderzoek niet zinvol is.

Met deze bevindingen zijn de doelstellingen van het bureauonderzoek bereikt en kan een Programma van Maatregelen worden opgesteld.

3 Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed Vlaanderen 2019. *Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren*, versie 4.0, Brussel.

Govaerts S. 2017. *Archeologische evaluatie van het bodemarchief langs het Straatsburgdok Noordkaai te Antwerpen (QW31)*. ABO Archeologische rapporten 502. Archeologienota ID 4628, ABO nv, Aartstelaar.

Vansweevelt, J. 2020. Archeologienota. *Oosterweelverbinding Antwerpen. Resultaten van het vooronderzoek en Programma van Maatregelen*, stad Antwerpen dienst Archeologie, archeologienota ID 14944.

Vereycken Vereycken, K., Vanlierde, E., Taverniers, E., Deschamps, M., Verwaest, T. en Mostaert, F., 2015. *Over referentievlakken en peilschaalopmetingen in het Zeescheldebekken*. Versie 3.0 (WL Rapporten 12_058), Antwerpen.

Geoportaal Onroerend Erfgoed. Opgehaald van <https://geo.onroerenderfgoed.be/>

Databank Ondergrond Vlaanderen (DOV). <https://www.dov.vlaanderen.be/>

Geopunt vlaanderen. <http://www.geopunt.be/>

4 Overzicht van figuren en bijlagen

Figurenlijst

Figuur 5: Het GRB met het aangepaste projectgebied (rood), het oude projectgebied (oranje) en de grens van het Oosterweelproject (paars) (bron: Agiv/Lantis/stad Antwerpen dienst archeologie, aanmaak 08/12/2021).

Figuur 6: Luchtfoto 2020 met het projectgebied (bron: Agiv/Lantis/stad Antwerpen dienst archeologie, opmaak 08/12/2021).

Figuur 7: Het projectgebied met aanduiding van de kadastrale perceelgrenzen met perceelnummers (bron: Agiv/Lantis/stad Antwerpen dienst archeologie, opmaak 08/12/2021).

Figuur 8: Plan van de nieuwe toestand die aangevraagd zal worden (bron: Lantis/stad Antwerpen dienst archeologie)

Figuur 5: Doorsnede op effluentenleiding (bron: Lantis/stad Antwerpen dienst archeologie)

Figuur 6: DTM met aanduiding van het projectgebied (bron: www.geopunt.be, stad Antwerpen dienst archeologie, opmaak 08/12/2021).

Figuur 7: Het projectgebied met de gegevens uit het Geoportaal (bron: Geoportaal onroerend erfgoed, Lantis, stad Antwerpen dienst archeologie, opmaak 08/12/2021).

Figuur 8: Het projectgebied op een kaart van Scheepers uit 1886 (bron: stad Antwerpen dienst archeologie en FelixArchief, inventarisnummer 12#4107, opmaak 08/12/2021).

Figuur 8: Fotoreeks aangaande de afbraak van de Brialmontomwalling uit, ongedateerd (bron: stad Antwerpen dienst archeologie en FelixArchief, inventarisnummer FOTO#36236, FOTO#36244, FOTO#36256, FOTO#36257, FOTO#36259, FOTO#36266 en FOTO#63276, FOTO#36253, opmaak 08/12/2021).

Bijlagen

Bijlage 1: Programma van Maatregelen

Bijlage 2: Privacy fiche

Bijlage 3: Ontwerpplannen